

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ

**ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«УКРАЇНА У СВІТОВОМУ ІСТОРИЧНОМУ ПРОСТОРІ»**

05 травня 2026 р.

Київ 2026

УДК 94(477)(063)

Україна у світовому історичному просторі: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф.
(м. Київ, 05 травня 2026 р.) / Під заг. ред. Т. В. Марени. – Київ: МДУ, 2026. – 171 с.

Редакційна колегія:

Голова – **Т. В. Марена**, в.о. ректора Маріупольського державного університету

Члени редколегії: – **О. П. Реснт**, член-кореспондент НАН України, д.і.н., професор, заступник директора Інституту історії України НАН України.
– **Ю. В. Константинова**, к.і.н., доцент, декан історичного факультету.
– **С. В. Новікова**, к.і.н., доцент, заступник декана історичного факультету
– **В. М. Романцов**, д.і.н., професор (відповідальний редактор)
– **С. С. Арабаджи**, к.і.н., доцент
– **В. С. Волоніць**, к.і.н., доцент
– **В. О. Забавін**, к.і.н., доцент
– **В. М. Коробка**, к.і.н., доцент
– **Н. І. Романцова**, д.і.н., доцент
– **Н.Ф. Шипік**, к.і.н., доцент

У збірнику представлено наукові матеріали, що включені до програми Всеукраїнської науково-практичної конференції «Україна у світовому історичному просторі». В ньому висвітлюються різні аспекти української історії як складової всесвітньої історії, історичного краєзнавства, історичної регіоналістики, культури, актуальні проблеми міжнародних відносин, методики викладання історії в школі.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, магістрантів і всіх тих, хто цікавиться питаннями історії, культури, зовнішньої політики України, історичного краєзнавства, а також міжнародними відносинами нашого часу.

The collection of scientific papers presents the scientific articles included in the proceedings of the All-Ukrainian research conference «Ukraine in world historical space». It highlights various aspects of the history of Ukraine as a part of the global history, historical regional studies, historical regionalism, culture, as well as acute problems of international relations and foreign policy of Ukraine, methods of teaching history in school.

For researchers, lecturers, postgraduate students, undergraduate and master's students, and all those interested in the history, culture, and foreign policy of Ukraine, historical regional studies, as well as contemporary international relations.

ПЛАЩАНИЦЯ «НАДГРОБНИЙ ПЛАЧ» ЯК ОБ'ЄКТ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА СИМВОЛ НЕЗЛАМНОСТІ МАРІУПОЛЯ

Хроненко О. О.

Трансформації культурної спадщини в умовах війни актуалізують проблему збереження матеріальних об'єктів пам'яті як носіїв ідентичності спільнот. У ситуаціях руйнування культурного середовища особливого значення набувають ті артефакти, що здатні репрезентувати безперервність традиції та символічно відтворювати втрачений простір. Саме тому об'єкти сакрального мистецтва, пов'язані з історією локальних громад, стають не лише пам'ятками минулого, а й активними елементами сучасних практик меморіалізації.

Особливої ваги набувають артефакти, пов'язані з історією локальних громад, які зазнали втрати культурного середовища внаслідок збройної агресії. У цьому контексті плащаниця «Надгробний плач» 1706 року постає як унікальний приклад поєднання сакрального мистецтва, історичної пам'яті та сучасних практик меморіалізації. Вона функціонує не лише як музейний експонат, а як символічний центр колективної ідентичності маріупольської громади.

Проблематика збереження культурної спадщини в умовах воєнних конфліктів розглядається у працях, присвячених культурній пам'яті, музейним практикам та реставрації. Дослідники наголошують, що матеріальні об'єкти пам'яті виступають «якорями» колективної ідентичності, особливо в умовах вимушеної міграції та втрати території. Теоретичне осмислення культурної спадщини в умовах війни спирається на міждисциплінарні підходи студій пам'яті (memory studies) та досліджень культурної спадщини (heritage studies). Зокрема, концепції культурної пам'яті Ян Ассман [3] та Алейда Ассман [2] дозволяють розглядати матеріальні артефакти як носії колективної ідентичності, що забезпечують тяглість культурного досвіду навіть в умовах катастроф. Ідея «місць пам'яті», запропонована П'єр Нора [1], акцентує на ролі символічних об'єктів у ситуації втрати живого середовища пам'яті. У сучасних дослідженнях культурної спадщини в умовах конфліктів (Лінн Мескелл, Родні Гаррісон, Тім Вінтер) підкреслюється динамічний характер спадщини та її значення у процесах постконфліктного відновлення, тоді як Роберт Беван аналізує руйнування культурних об'єктів як інструмент війни. В українському контексті ці підходи доповнюються працями Георгія Касьянова та Оксани Довгополової [4], які акцентують на трансформаціях історичної пам'яті та ідентичності в умовах сучасної війни. Водночас окремі кейси врятованих артефактів потребують додаткового осмислення як символічні об'єкти, що формують нові наративи пам'яті в умовах війни.

Метою дослідження є аналіз плащаниці «Надгробний плач» як об'єкта культурної пам'яті та символу незламності маріупольської громади в умовах війни.

Плащаниця (грец. Ελιτάφιος) є важливим елементом православної обрядовості, що символізує поховання Ісуса Христа та використовується під час богослужінь Страсної п'ятниці та Великої суботи. Іконографічно вона відтворює сцену «Покладення до гробу», де зображено Христа, Богородицю, Івана Богослова, Йосипа Аримафейського, Никодима та жінок-мироносиць. Таким чином, плащаниця поєднує богословський зміст із високою художньою традицією, що формувалася протягом століть.

Досліджуваний артефакт, створений у 1706 році, імовірно грецькими майстрами на території Османської імперії або на Афоні, вирізняється високим рівнем художнього виконання та складною технікою гаптування золотими нитками по шовку з використанням перлів. Його датування підтверджується написом із зазначенням року, донаторів та церковної приналежності. Це дозволяє розглядати плащаницю не лише як художній витвір, а як історичний документ, що фіксує культурні зв'язки та релігійні практики свого часу.

Історія плащаниці нерозривно пов'язана з долею надазовських греків. Наприкінці XVIII століття вона була перевезена з Криму до Маріуполя під час примусової депортації грецького населення, що супроводжувалася значними людськими втратами. У новому середовищі плащаниця стала важливим елементом релігійного життя громади та символом збереження ідентичності. Вона зберігалася у храмі Марії Магдалини, а після його знищення у 1930-х роках була передана до фондів Маріупольського краєзнавчого музею [5].

У XXI столітті плащаниця опинилася в центрі нових історичних викликів. Її стан до реставрації був критичним: численні забруднення, пошкодження тканини, втрати декоративних елементів та деформації загрожували повною втратою пам'ятки. У 2019 році реліквію було передано до Національного науково-дослідного реставраційного центру України, де розпочалися масштабні реставраційні роботи.

Реставрація (2019–2022) включала комплекс заходів: очищення від забруднень і воскових плям, стабілізацію тканини, дублювання пошкоджених ділянок, реконструкцію втрачених елементів і написів. Завдяки цим роботам вдалося відновити не лише фізичний стан об'єкта, а й його естетичну та символічну цілісність. Важливо, що саме перебування плащаниці у Києві під час повномасштабного вторгнення забезпечило її збереження, тоді як значна частина музейних фондів Маріуполя була знищена або вивезена [5].

У цьому контексті плащаниця набуває нового значення як «врятований артефакт», що уособлює не лише історичну спадщину, а й досвід війни. Її експонування у Києві у 2024–2025 роках стало актом символічного повернення культурної пам'яті маріупольців у публічний

простір. Для вимушено переміщеної громади це мало глибоке емоційне та ідентифікаційне значення.

Таким чином, плащаниця «Надгробний плач» функціонує у кількох вимірах: як сакральний об'єкт, як музейна пам'ятка та як символ культурної незламності. Вона акумулює історичний досвід депортації, втрати та відновлення, перетворюючись на матеріалізовану форму колективної пам'яті. У сучасному контексті війни її значення виходить за межі мистецької цінності, набуваючи ролі знака опору та культурної тяглості.

Висновки дослідження дозволяють стверджувати, що врятовані культурні артефакти можуть виконувати функцію ключових елементів меморіалізації та формування нових ідентичностей у посттравматичних суспільствах. Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом подібних кейсів у ширшому контексті культурної політики, музейних практик та стратегій збереження спадщини в умовах війни.

Література

1. Nora P. Les lieux de mémoire. Paris: Gallimard, 1984–1992. 7 vol.
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Ассман Я. Культурна пам'ять: письмо, пам'ять про минуле і політична ідентичність у високих культурах давнини. Київ: Ніка-Центр, 2012. 368 с.
4. Довгополова О. Політики пам'яті в сучасній Україні: регіональні виміри. Одеса: Фенікс, 2013. 312 с.
5. Фетісова О. Таємниці маріупольської плащаниці: як реставрація врятувала святиню від окупантів // Реальна газета. 2025, 7 листопада. URL: <https://realgazeta.com.ua/taiemnytsi-mariupolskoi-plashchanytsi-iak-restavratsiia-vriatuvala-sviatyniu-vid-okupantiv/> (дата звернення: 10.04.2026).